

УДК 021:929:01:004.65

Володимир Попик,

генеральний директор НБУВ, директор Інституту біографічних досліджень НБУВ,
канд. іст. наук

ЗДОБУТКИ Й ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКИХ БІБЛІОТЕК В ІНТЕГРАЦІЇ ТА ПОШИРЕННІ РЕСУРСІВ БІОГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті розглядаються місце, можливості і здобутки українських бібліотек у формуванні та інтеграції ресурсів біографічної інформації про діячів історії і культури минулого. На конкретних прикладах аналізується досвід ряду провідних вітчизняних бібліотек світу у нагромадженні і систематизації друкованих та електронних біографічних інформаційних ресурсів: путівників по фондах бібліотек, біобібліографічних покажчиків, словників і довідників, баз даних, електронних архівів.

Ключові слова: бібліотеки, історико-біографічна інформація, електронні ресурси, бази даних, біобібліографія.

У статті, опублікованій у 34-му випуску «Наукових праць Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» нами, на основі аналізу багатого й різноманітного досвіду, нагромадженого провідними зарубіжними бібліотеками у збиранні, систематизації, опрацюванні та представленні читачам і користувачам електронних мереж ресурсів біографічної інформації, було зроблено спробу окреслити місце й визначити роль, що належить бібліотечним установам у цій справі [1]. Йдеться, насамперед, про вже реалізовані й потенційні можливості бібліотек, як центрів поширення біографічних знань, що обумовлюють їх переваги порівняно з зусиллями, здійснюваними інформаційними корпораціями, видавничими центрами, книготоргівельними мережами.

Нагромаджений у світі досвід роботи є у теоретичному, методичному і практично-організаційному плані вкрай важливим для українських бібліотек. Він відкриває перед ними широкий простір постановки й вирішення принципово нових завдань у сфері роботи з біографічною інформацією, накопичення й упорядкування її ресурсів з метою забезпечення читацьких запитів. На наше глибоке переконання,

використання напрацьованих у зарубіжному світі нових підходів, форм і методів роботи, дасть можливість українським бібліотекам – великим, середнім і малим, універсальним публічним і спеціалізованим, більш успішно освоювати в сучасних умовах важливий сегмент інформаційного простору – систематизацію і поширення біографічної інформації, що сприятиме в сучасних умовах повнішій реалізації суспільної ролі бібліотек, як важливих осередків національної культури.

Робота з інтеграції та просування до читача ресурсів біографічної інформації по суті є давнім напрямом діяльності бібліотек України практично всіх рівнів, хоча за радянських часів, з ідеологічних міркувань, її не відносили до числа головних пріоритетів. Результатом цього стала відсутність у бібліотеках, до самого часу здобуття Україною незалежності, спеціалізованих підрозділів, фондів та колекцій літератури з біографіки, читальних залів, ґрунтовних картотек біографічної літератури – всього того, що організації бібліотечної роботи багатьох розвинених країн світу.

Значною мірою, бібліотечна спільнота намагалася компенсувати зазначені обмеження, зрозуміло, виходячи з реально можливого, розвитком бібліографічної справи. У багатьох розділах систематичних і алфавітних каталогів бібліотек формувалися тематичні рубрики персоналій, виокремлювалися праці, присвячені окремим діячам. Створювалися різного роду спеціальні картотеки, каталоги документів архівних і рукописних фондів, призначені головним чином для кваліфікованих спеціалістів. Упродовж багатьох десятиліть підготовка рекомендаційних бібліографій, особливо, до ювілеїв видатних діячів науки і культури минулого, які відзначалися в СРСР, була основним спрямуванням інтеграції й пропаганди біографічної інформації. Провідними центрами цієї роботи були нинішні Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, яка до 1964 р. здійснювала її відповідно до свого статусу Державної публічної бібліотеки УРСР, Львівська національна наукова бібліотека імені Василя Стефаника, Державна історична бібліотека, публічні бібліотеки Харкова, Одеси, інших великих міст України.

Певного розвитку з середини ХХ ст. набуло в Україні також видання біобібліографій. Успішним і продовжуваним до наших днів проектом з формування видавничого біобібліографічного ресурсу став започаткований у 1968 р. Академією наук випуск персональних покажчиків біобібліографічної серії «Бібліографія вчених Української РСР», що від самого початку здійснюється завдяки бібліографічному і науково-

методичному забезпеченню НБУВ. Єдиним недоліком серії, за слушним зауваженням В. С. Чижка, є відсутність у ній ретроспективних випусків, присвячених померлим діячам науки [2], які могли б видаватися до пов'язаних з ними ювілейних дат.

Тривалий час друкована та каталожна бібліографія в цілому задовільно виконувала функції дороговказу у просторі опублікованої у найрізноманітніших виданнях як історико-меморіальної, так і присвяченої сучасникам біографічної інформації. Проте, зростання її обсягів й посилення суспільного інтересу до постатей минулого з початком демократичних перетворень, хоча і стимулювало з останніх десятиліть ХХ ст. значну активізацію бібліографічної та біобібліографічної роботи, зробило цілком очевидним, що традиційними засобами надалі забезпечувати ефективну навігацію по нагромаджених ресурсах стає все менш досяжним. Не кажучи вже про утрудненість виокремлення оригінальних біографічних публікацій серед «інформаційного шуму», реальністю став розпад інформаційного поля на окремі жанрові, проблемно-тематичні або регіональні сегменти, відповідно до рубрикації систематичних каталогів бібліотек. Принципово важливі, побудовані на раніше невідомих матеріалах біографічні дослідження, особливо ті, що побачили світ у малотиражних виданнях, незрідка залишалися практично невідомими фахівцям, особливо з суміжних галузей, а звичайним читачам і погонів. В Україні як центральні, так і регіональні – обласні, міські та районні бібліотеки намагалися надолужити цю прогалину укладанням численних власних рекомендаційних бібліографій та упорядкуванням тематичних картотек книжкових, журнальних і газетних краєзнавчо-біографічних публікацій.

У той же час, бібліотекарям-практикам, які безпосередньо працюють на задоволення читачьких інтересів, швидко стала зрозумілою критична недостатність друкованої бібліографії та біобібліографії для орієнтування споживачів їх продукції у великих масивах книжкових, журнальних та газетних публікацій. Завдяки цьому в умовах розвитку і поступового впровадження в Україні комп'ютерних технологій, їх робота з останніх років ХХ ст. досить органічно почала переростати у формування перших електронних бібліографічних та біобібліографічних покажчиків на сайтах бібліотек.

Суспільно-політичні, інтелектуальні, культурні зрушення, що відбулися від часу здобуття Україною незалежності, суттєво змінили спрямування

бібліографічної і біобібліографічної діяльності бібліотек, піднесли її на якісно новий рівень, відкрили принципово нові можливості.

Характерним для нашого часу явищем стало широке розгортання робіт зі створення науковими підрозділами бібліотечних установ України власних інтелектуальних продуктів у галузі біографіки та біобібліографії та оперативного оприлюднення їх у електронному інформаційному просторі. Будучи інтегрованими до електронних бібліотек, вони стають частиною їх універсального інформаційного ресурсу, а водночас – сприяють розвитку біографічного знання.

Провідна роль у цій справі належить Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, яка має давні розвинуті традиції бібліографічної, інформаційної роботи. Унікальні картотеки персоналій державних і громадських діячів, діячів науки, культури, мистецтва, вітчизняних і зарубіжних письменників сформовані впродовж більш ніж 60 років відділом довідково-бібліографічного обслуговування НБУВ. Прикладом розробок «нового покоління» стали, насамперед, фундаментальні путівники по особових архівних і рукописних фондах Інституту архівознавства [3] та Інституту рукопису [4].

У розділі «Історико-культурні фонди» на веб-порталі НБУВ, на сторінках окремих її науково-дослідних інститутів та підрозділів представлено численні електронні версії (або, для невеликої частини видань, поки що, анотації) праць у галузі біографіки та споріднених з нею дисциплін, зокрема, біографічного джерелознавства. Найбільшою є нині електронна колекція Інституту рукопису НБУВ (<http://irbis-nbuv.gov.ua/fond/ir/publ.html>), у якій містяться історико-біографічні дослідження, археографічні видання праць видатних вчених, описи їх архівів, колекцій і бібліотек, документальних матеріалів, довідники та путівники по персональних архівних фондах, починаючи з тих, що побачили світ у 60-х роках ХХ ст. [5; 6]. Тут представлено, зокрема, каталоги документів і матеріалів М. С. Грушевського [7] та Б. Д. Грінченка [8] з фондів Інституту рукопису; каталог рукописів, присвячених слов'янським просвітителям Кирилу і Мефодію [9]; каталог музичного архіву М. Д. Леонтовича [10]; вже згадувані нами путівники по особових архівних та рукописних фондах академіків та членів-кореспондентів НАН України (1998) та особових архівних фондах Інституту рукопису (2002); електронні версії монографічних праць вчених НБУВ – С. В. Булатової, О. П. Бодак, Н. М. Зубкової, І. А. Сергєєвої, О. П. Степченко, присвячених дослідженню

родових книжкових колекцій та архівної спадщини видатних діячів вітчизняної культури у фондах НБУВ. Серед електронних версій видань, оприлюднених на веб-сторінці Інституту рукопису НБУВ особливе місце належить п'яти випускам незавершеного свого часу автором п'ятого тому «Малоросійського родословника» видатного українського генеалога В. Л. Модзалевського (1882–1920), підготовленим спільними зусиллями вчених Інституту рукопису НБУВ, інститутів української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського й історії України НАН України під керівництвом д-ра іст. наук (нині – чл.-кор. НАН України) Г. В. Боряка на основі рукопису, який зберігся у фондах НБУВ [11]. На веб-сторінці Інституту рукопису НБУВ у відкритому доступі знаходиться й ресурс, що продовжує нині систематично поповнюватися – електронна база даних (<http://irbis-nbuv.gov.ua/fond/ir/catalogi/index.html>), у якій представлено сканований картковий каталог особових архівних фондів. На перше півріччя 2012 р. ним охоплено вже 125 персоналій відомих вчених і діячів культури. У той же час слід зазначити, що подібний за характером ресурс, але створений вже на основі фондів Інституту архівознавства НБУВ, знаходиться на веб-сторінці цього інституту (<http://irbis-nbuv.gov.ua/fond/ia/ires/fondia.html>). Він подає інформацію про особові фонди майже 200 вчених, переважно академіків і членів-кореспондентів НАН України, а також колекцію документів вчених України, репресованих в 30–50-х роках ХХ ст. (фонд 257). Окремі з цих фондів вже мають описи, електронні версії яких виставлено у відкритому доступі. Зазначене є наочним свідченням нагальної необхідності створення єдиної пошукової «надбудови», яка б виконувала функції інтегратора біографічної інформації з окремих різноманітних ресурсів.

Окремі повнотекстові публікації та анотації ґрунтовних праць історико-біографічного спрямування, підготовлених науковцями НБУВ Є. В. Рукавіциною-Гордзієвською, Л. М. Дениско, І. С. Ціборовською-Римарович оприлюднено також відділом стародруків та рідкісних видань (<http://irbis-nbuv.gov.ua/fond/vsd/ires.html>), відділом образотворчих мистецтв (<http://irbis-nbuv.gov.ua/fond/vom/index.html>) [12], відділом формування музичного фонду (<http://irbis-nbuv.gov.ua/fond/vfmf/cat/rozum.html>) [13]. Електронний ресурс НБУВ містить також численні створені впродовж останніх років інститутами рукопису, архівознавства та іншими підрозділами електронні виставки, присвячені визначним діячам освіти, науки і культури минулого і сучасності.

Ми спеціально навели такий детальний перелік відцифрованих видань НБУВ у галузі біографіки, біобібліографії та суміжних з нею дисциплін, щоб продемонструвати, наскільки вагомими вже нині є масиви електронних ресурсів біографічної інформації. Слід зазначити, що всі перелічені наукові та науково-довідкові, бібліографічні електронні публікації підрозділів є складовою частиною єдиної електронної бібліотеки, вони доступні через загальний електронний алфавітний каталог НБУВ, як і всі інші оцифровані видання. Однак (і це дуже суттєво!), для читача, який цікавиться безпосередньо історико-біографічними працями, вони залишаються все ще розрізненими і важкодоступними. Їх пошук вимагає від користувачів електронних мереж знання предмету, певних евристичних здібностей і додаткових самостійних зусиль, оскільки електронний каталог НБУВ поки що не дає таких зручних можливостей виокремлення біографічних видань, як це передбачено, наприклад, електронними пошуковими системами каталогів багатьох зарубіжних бібліотек. Потреба у створенні пошукових «надбудов», які відкрили б шляхи до зручного користування розподіленими ресурсами біографічної інформації на рівні як окремих бібліотек, так і всього інформаційного простору України, гостро відчувається спеціалістами.

Теоретичні, методичні та практичні організаційно-технічні проблеми формування загальнонаціональних ресурсів історико-біографічної інформації, заснованих на поєднанні довідкових біографічних даних з використанням повнотекстових електронних бібліотек і архівів, створених на основі бібліотечних фондів, розробляються Інститутом біографічних досліджень НБУВ – єдиним спеціалізованим підрозділом з цього наукового напрямку в Україні. Найважливіші результати його досліджень публікуються у продовжуваному збірнику наукових праць «Українська біографістика = Biographistica ukrainica». У теоретичному плані інститутом обґрунтована необхідність переносу на сучасному етапі центру ваги всієї біографічної й біобібліографічної довідково-інформаційної роботи від підготовки і видання друкованих покажчиків і довідників у площину формування розподілених електронних ресурсів біографічної й біобібліографічної інформації, створення на цій основі загальнонаціонального віртуального інформаційного й дослідницького простору [14]. Безперечно практичне значення для справи піднесення біографічних досліджень в Україні має укладання Інститутом біографічних досліджень НБУВ бібліографічних довідників започаткованої ним серії «Джерела

української біографістики». Досить показовим для уявлення динаміки розвитку в Україні біографічних досліджень є той факт, що на той час як перший випуск серії охоплював видання з середини XIX до кінця XX ст. [15], то вже другий довелося присвятити лише книгам, які вийшли друком з 2001 по 2003 рік [16] – настільки зростає кількість історико-біографічних видань.

Найважливішим науково-прикладним завданням Інституту біографічних досліджень НБУВ є нині формування електронного інформаційного ресурсу академічного рівня – «Українського національного біографічного архіву» (УНБА). В процесі роботи над ним завдяки участі Українського мовно-інформаційного фонду НАН України під керівництвом акад. НАН України В. А. Широкова розроблено і впроваджено спеціальне системотехнічне забезпечення, зібрано унікальну базу даних, що охоплює понад 55 тис. імен видатних співвітчизників всіх національностей, зарубіжних діячів, які сприяли розвитку України. Дібрано з різних джерел та упорядковано також значний масив електронної довідкової та повнотекстової історико-біографічної інформації, який передбачається поетапно розкрити на веб-порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Особливості розробленої інститутом робочої моделі УНБА полягають насамперед у тому, що вона об'єднує в собі функції науково-довідкового біобібліографічного ресурсу академічного рівня, електронної бази вітчизняної іконографії, віртуальної бібліотеки наукових праць та інших, зокрема, документальних видань з біографічної проблематики. Разом з тим, функції УНБА як інтегруючого національного ресурсу біографічної інформації передбачається реалізувати шляхом перетворення його на дієвий технічний інструмент оперативної інформації про наукові дослідження, наукового життя, координації наукових біографічних досліджень, творчої кооперації наукових установ, фахівців і самодіяльних дослідників, які працюють в різних регіонах України і за кордоном. Вирішальну роль у реалізації цього завдання має відіграти об'єднання зусиль фахівців на основі формування всеукраїнської «віртуальної біографічної лабораторії». Накопичений досвід показує, що фахівці бібліотек усіх регіонів України готові надавати підтримку її роботі. В якості першого етапу, розгортання на веб-порталі НБУВ спеціалізованого електронного науково-інформаційного проекту «Український національний біографічний архів» дозволить за допомогою прив'язки оцифрованих у Бібліотеці видань до бази персональних даних вітчизняних діячів, інтегрувати зазначені біографічні видання та біобібліографічні

показчики і архівні путівники в єдиний ресурс історико-біографічної інформації.

Розгортання вітчизняними бібліотеками структурованих електронних баз постійно поповнюваної біографічної та біобібліографічної інформації, які поєднують власне довідковий ресурс з доступом до матеріалів повнотекстових цифрових бібліотек, є принципово важливим для розвитку вітчизняних ресурсів біографічної інформації. Нині найбільш вагомим в Україні прикладом цього є вже згадуваний нами інформаційний ресурс «Наукові біографії вчених України», що продовжує наповнюватися на веб-порталі НБУВ (www.nbuv.gov.ua). В загальному плані про цей ресурс, його значення і параметри йшлося раніше. Тут звернимо спеціальну увагу лише на принципові засади його побудови з погляду бібліотечно-інформаційних технологій і подальших перспектив розвитку. Він заснований на поєднанні розгорнутої біографічної інформації про сучасників та вчених, які пішли з життя, запозиченої з авторитетних наукових видань, з виходом на динамічно оновлювані в автоматизованому режимі ресурси електронної бібліографії та електронну бібліотеку повнотекстових наукових публікацій авторів. Не дивлячись на відчутну застарілість платформи і необхідність модернізації, ресурс має можливості для відображення широкого кола проблем, пов'язаних з окремими персоналіями, що добре видно на прикладі досить складної рубрикації сторінки, присвяченої В. І. Вернадському (<http://nbuv.gov.ua/nsu/vernadsky/>). Проте, у 2012 р. К. В. Лобузіню вже розроблено і представлено нову модель електронного архіву видатного вченого, яку було передбачено змістовно наповнити до 150-річчя від дня народження великого вченого у 2013 році.

На нашу думку, існуючий нині ресурс «Наукові біографії вчених України», має стати не буквальною зразком, але відправною точкою для подальшого вдосконалення справи формування інтегрованої в межах України розподіленої загальнонаціональної інформаційної системи, покликаної широко й всебічно розкрити науковий потенціал країни. Окремі її сегменти повинні включати дані про більшість провідних працівників науки і вищої школи, насамперед, на рівні докторів наук, професури. Останнє аж ніяк не виключає можливості й необхідності створення у майбутньому розподілених і інтегрованих інформаційних ресурсів, які зібрані б більш уніфіковані дані про переважну більшість працівників, включаючи й наукову молодь. Прискорене розгортання такої мережі персональної інформації на базі бібліотек, у тому числі – наукових установ,

університетів, є вкрай важливим для формування принципово нової системи функціонування наукового співтовариства, розвитку сучасної системи горизонтальної координації досліджень і наукової кооперації, зміцнення зв'язків науки з галузями економіки, діловими колами, для розширення міжнародного наукового співробітництва. На жаль, поки що в Україні переважає розрізнене накопичення інформаційних ресурсів про вчених та викладачів на сайтах багатьох наукових установ і університетів. При цьому, зрозуміло, є чимало прикладів досить вдалих рішень. Проте, в цілому, поза системою динамічно, в автоматичному режимі поповнюваних електронних каталогів і цифрових бібліотек, вони не можуть дати необхідний ефект. Це означає, що провідну роль в цій справі повинні відігравати все ж великі наукові та публічні бібліотеки. Крім того, для реалізації зазначених завдань, нині необхідними є вже складніші за побудовою ресурси, які б надавали можливість швидкого переходу від персоналій до змістовних матеріалів про дослідницькі установи та навчальні заклади, їх наукові підрозділи, кафедри і лабораторії, а також до персоналій колег, учнів і партнерів. Це створювало б можливість одержання всебічних даних про наукову спільноту в цілому і за окремими дослідницькими напрямками, її функціонування, внутрішні взаємозв'язки. Подібні можливості вже зараз надає, наприклад, корпоративна база даних «Ученые Беларуси», розміщена на інтернет-порталі Національної бібліотеки Білорусі (http://unicat.nlb.by/scient/auth_e.html).

Значними, але поки що не реалізованими повною мірою, можливостями розбудови електронних біобібліографічних ресурсів, включно з електронною бібліотекою, яка б зробила широко доступними для віддалених читачів власні напрацювання її вчених, володіє Львівська національна наукова бібліотека імені Василя Стефаника. Чи не найпершим її завданням у цьому плані слід вважати оприлюднення електронної версії книг багатотомної біобібліографічної серії «Українська журналістика в іменах», яка стала результатом багатолітньої роботи колективу Центру дослідження періодики (нині – Науково-дослідний інститут пресознавства ЛННБ) під керівництвом чл.-кор. НАН України М. М. Романюка [17]. Фактично ця праця являє собою багатотомний біобібліографічний словник діячів вітчизняного суспільно-політичного та культурного руху, побудований за так званою «голанською системою», коли кожен том охоплює матеріали від літери «А» до «Я». Розміщення на веб-порталі Бібліотеки (www.lsl.lviv.ua) заслуговують й численні підготовлені у її стінах

персональні біобібліографічні покажчики, присвячені видатним діячам освіти, науки і культури, суспільно-політичного життя західноукраїнських земель.

Потенційні можливості формування виокремлених тематичних розділів персоналістики та біобібліографії закладено й у проекті електронної бібліотеки «Культура України», яка з 2011 р. розбудовується спільними зусиллями ряду бібліотек та наукових установ на веб-сайті Національної парламентської бібліотеки України [18]. Фактично вони вже деякою мірою реалізуються в рамках створюваних тематичних колекцій, хоча самою Концепцією нового інтегрованого ресурсу – електронної бібліотеки «Культура України», затвердженою наказом Міністерства культури України від 29.11.11 №1094/0/16-1, досить стислою і загальною, це, на жаль, безпосередньо не передбачено [19]. Так, в межах колекції «Теорія культури. Культурологія. Історія культури» розпочалося наповнення повнотекстовими версіями книг розділу «Персоналії», в інших колекціях також вже представлено чимало книжок, присвячених видатним діячам культури і мистецтва. Однак бази їх персональних даних, яка б розкривала все коло охоплених імен, у даному ресурсі немає, хоча необхідність її у електронній бібліотеці, покликаній виконувати просвітницьку функцію поширення знань про культуру України, є цілком очевидною. Можна сподіватись, що це недолік тимчасовий, оскільки Національна парламентська бібліотека України має великий власний досвід створення біобібліографічних праць та біографічних довідок, присвячених відомим діячам вітчизняної культури і мистецтва, книжкової та бібліотечної справи. Їх електронні версії нині представлені на головному порталі Бібліотеки (<http://nplu.org/>) у розділах «Бібліотечному фахівцю», а також «Музей історії НПУ», «Віртуальні книжкові виставки», «Календар знаменних та пам'ятних дат».

Цінні для читачів численні ретроспективні біобібліографічні покажчики та тематичні біографічні інформаційні ресурси, рекомендаційні біобібліографії, підготовлені фахівцями бібліотек, оприлюднено у електронній формі впродовж останніх років на веб-сайтах провідних галузевих бібліотечних установ України. Вони є досить різними за своїм характером, але єднає їх зосередження на представленні людського потенціалу України через імена професіоналів найбільш високого рівня. Так, на веб-сайті Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (www.library.edu.ua.net) виставлено електронні версії видань

біобібліографічних серій «Видатні педагоги світу», «Академіки АПН України» та «Ювіляри АПН України» (з 2010 р., відповідно – «Академіки НАПН України» та «Ювіляри НАПН України»), структурований ресурс «Педагоги-новатори України», а також переліки всіх біобібліографічних покажчиків, підготовлених установами мережі освітянських бібліотек МОН (нині – МОНмолодьспорту) України та НАПН України з 2003 по 2011 р. [20]. Національна наукова медична бібліотека України, одним із науково-дослідних напрямів якої є розвиток медичної біографіки, підготувала серію біобібліографічних словників «Медицина в Україні. Видатні лікарі» [21; 22; 23; 24], теж розгорнула оприлюднення на своєму веб-сайті (<http://www.library.gov.ua>) електронних біобібліографій. Державною науковою архітектурно-будівельною бібліотекою України імені В. Г. Заболотного (www.dnabb.org) оприлюднено на своєму веб-сайті повнотекстові версії підготовлених у минулі десятиліття біобібліографій, зокрема, серії «Видатні зодчі України», проте останні праці тут датуються 2003 роком [25].

Знайомлячись зі змістовним наповненням електронних ресурсів провідних галузевих бібліотек України, не можна не зазначити, що напрацювання їх бібліографів є значно більшими, ніж ті, що предсталені в електронному просторі. Вони включають як окремі персональні біобібліографічні покажчики, так і цілі тематичні серії, оприлюднення яких в повному обсязі у вільному доступі в мережі Інтернет значно розширило коло читачів. Про нереалізовані поки що чималі можливості слід говорити й стосовно Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України. Давно існує потреба в оприлюдненні на її веб-сайті (<http://www.dnsgb.kiev.ua>) електронних версій багатьох десятків випусків біобібліографій відомих діячів вітчизняної аграрної науки, що вже тривалий час видаються в Україні одразу кількома продовжуваними серіями: «Біобібліографія вчених України» (НАН України), «Біобібліографія вчених-аграріїв України» (ДНСБ), «Біобібліографія діячів сільськогосподарської науки України» (Херсонський державний аграрний університет).

До цього часу чи не єдиним комплексним ресурсом з довідковими біографічними відомостями, базою біобібліографічної інформації, доданими повнотекстовими матеріалами, різноманітною додатковою інформацією, розбудованим на рівні, наближеному до реальних вимог практики і можливостей сучасних інформаційних технологій, залишається база даних «Видатні педагоги світу» на веб-сайті Державної

науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського [26; 27]. Нині цією бібліотекою під керівництвом П. І. Рогової розгорнуто формування електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці та документознавці України та світу», близько десятка персональних сторінок якого вже оприлюднено в мережі Інтернет [28].

Оригінальні інформаційні продукти персоніологічного та біобібліографічного характеру представлені нині й на веб-сайтах інших найбільших бібліотек України. В електронній книгозбірні Одеської національної наукової бібліотеки імені М. Горького (<http://www.odnb.-odessa.ua>), розміщено, зокрема, підготовлені Бібліотекою електронні версії персональних біобібліографічних покажчиків серій «Вчені Одеси», «Письменники Одеси», «Літературна Одеса» (про українських і російських письменників, які у різні часи побували в Одесі), а також тематичні біобібліографії з заснованої у 1994 р. серії «Вчені вузів Одеси» (наприклад, випуски «Геологи. Географи», «Математики. Механіки», «Фізика – астрономи» тощо) [29]. Харківською державною науковою бібліотекою ім. В. Г. Короленка (<http://korolenko.kharkov.com>), яка розпочала формування електронного фонду порівняно нещодавно, вже частково оприлюднено в мережі Інтернет підготовлені її науковцями збірники документів і матеріалів та біобібліографічні покажчики, присвячені відомим діячам бібліотечної справи Л. Б. Хавкіній [30], Б. О. Боровичу [31], С. Б. Шоломовій [32], а також вченому і краєзнавцю І. Ю. Саратову, поету і краєзнавцю М. Красикову, вченому-медику Ю. І. Козіну, письменникам «Розстріляного відродження»: Валер'яну Підмогільному, Володимирі Свідзінському, Миколі Хвильовому, порівняно менш відомим українському читачеві Олексі Слісаренку, Юрію Вухналю у серії «Повернені імена». Бібліотекою розміщено у вільному доступі також зібрання автографів видатних митців, діячів науки і культури з її фондів [33; 34]. У той же час, можливість ознайомлення з більшістю старих відцифрованих видань, серед яких є і окремі з біографічної тематики, надається лише у читальних залах відділу україніки та електронних документів, що не зовсім відповідає інтересам і потребам вітчизняного читача [35].

Особливий інтерес для фахівців і всіх, хто цікавиться вітчизняною біографією становлять колекції, зібрані в електронній бібліотеці, створеній на інформаційному порталі Інституту історії України НАН України (www.history.org.ua) під безпосереднім науково-методичним керівництвом

чл.-кор. НАН України Г. В. Боряка, очолюваним ним відділом спеціальних галузей історичної науки та електронних інформаційних ресурсів. Це віртуальне книжкове зібрання є унікальним явищем в історичному сегменті українського інформаційного простору. Воно не має поки що собі рівних і в інших галузях знань, хоча початкові спроби розбудови електронних історичних бібліотек, у тому числі й таких, що мають багаті біографічні матеріали є, і вже – не поодинокі. Спеціальної біографічної рубрики у віртуальній бібліотеці Інституту історії України НАН України немає, однак ресурс містить чимало біографічних публікацій практично у всіх розділах. Особливий інтерес для біографістів і бібліографів становить повнотекстове відтворення біобібліографічного довідника «Українські історики ХХ ст.» (станом на середину 2012 р. – поки що один випуск серії) [36].

Специфіка діяльності університетських бібліотек в галузі біобібліографії та біографіки полягає у її спрямованості, перш за все, на розкриття наукових здобутків професорсько-викладацького складу, створення віртуальних ресурсів, присвячених засновникам вищих навчальних закладів, їх відомим вихованцям, провідним вченим. Рівень цієї роботи, її результати, застосовані підходи повсюдно є досить різноманітними. Кожна з бібліотек вищих навчальних закладів обирає головні спрямування своєї інформаційної роботи, зокрема і в галузі формування ресурсів біографічної інформації, самостійно, виходячи з конкретних реалій історії і сьогодення Alma mater. Проте, очевидно, що багато у чому справа залежить і від уваги, яка приділяється роботі бібліотек керівництвом університету, і від наявності в колективах бібліотеках справжніх лідерів-організаторів й спеціалістів інформаційної справи, належного наукового потенціалу, згуртованості навколо бібліотеки ентузіастів з числа університетських викладачів.

Провідна бібліотека української вищої школи – Наукова бібліотека імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка сформувала на своєму веб-сайті електронні зібрання творів першого ректора М. О. Максимовича [37], а також М. П. Драгоманова [38], що є хорошою основою для подальшого розгортання в електронному форматі спадщини видатних вчених університету. На веб-сайті Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка на середину 2012 р. представлено повнотекстові версії 30 випусків довідника «Українська біобібліографія. Нова серія» [39], а також

багатою інших видань, присвячених знаним діячам науки, освіти, культури, суспільно-політичного руху України і української діаспори. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова виступила організатором підготовки і розмістила на своєму сайті електронну версію чотиритомного біографічного словника «Професори Одеського (Новоросійського) університету» [40; 41], солідного і змістовного видання, хоча й не позбавленого недоліків стосовно наповнення окремих тематичних напрямів. Плідна робота з систематизації біографічних матеріалів про визначних вчених, викладачів і випускників здійснюється, як відомо і в Національному університеті «Києво-Могилянська академія», однак, не його бібліотекою, а спеціально створеним науково-дослідним центром. Бібліотека Академії в цій ситуації визначила свій власний профіль роботи і розпочала опрацювання і оприлюднення на веб-сайті описів особових архівних фондів учених України, які вона зберігає. Серед них, зокрема, архіви видатних представників української діаспори П. В. Одарченка (1903–2006) та О. Й. Прицака (1919–2006) [42]. На веб-сторінці бібліотеки Ніжинського державного університету імені М. В. Гоголя, який є одним з провідних в Україні центрів історико-краєзнавчої роботи, особливо в плані вивчення історії ніжинської вищої школи, її відомих педагогів і вихованців, сформовано ресурс, присвячений М. О. Лавровському (1825–1899) – відомому вченому і педагогу, фундатору Ніжинського Історико-філологічного інституту князя Безбородька [43], оприлюднено електронні версії видань бібліотеки, серед яких бібліографічний покажчик наукової спадщини М. Я. Грога (1852–1899) [44], розміщено віртуальні книжкові виставки, які розкривають зв'язки з Ніжином і його школою діячів вітчизняної науки і культури різних часів: Стефана Яворського, І. С. Орлая, І. Г. Кулжинського, М. В. Гоголя, Н. В. Кукольника, Є. П. Гребінки, П. С. Морачевського, Ольги Мак (О. Н. Петрової), Ф. С. Арвата [45]. Змістовні віртуальні виставки, присвячені персоналіям вітчизняної і зарубіжної (що зустрічається на сайтах українських бібліотек дуже рідко) науки і культури, розміщено на веб-сторінці бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка [46]. Однак, біографічні матеріали, оприлюднені бібліотекою, не відображають цікавих напрацювань історико-біографічної школи, яка почала впевнено формуватися в університеті впродовж років незалежності України зусиллями проф. М. М. Алексієвця. Таку ж саму ситуацію спостерігаємо і на сайті Наукової бібліотеки

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, навчального закладу, відомому дослідженнями і публікаціями своїх вчених-біографістів. Подібні упущення є, на наш погляд, результатом недостатньої скоординованості зусиль, а тому можуть бути легко виправлені.

В регіонах України значними можливостями надання читачам і користувачам мережевих ресурсів біографічної інформації володіють нині бібліотеки різних рівнів. Упродовж останніх років в Україні поширилося формування на їх веб-сайтах порівняно невеликих за обсягами тематичних історико-біографічних та біобібліографічних ресурсів освітнього, пізнавального, культурно-інформаційного характеру. Вони розбудовуються переважно у розрізі краєзнавства, висвітлення місцевої історії, представлення персоналій відомих і незаслужено забутих земляків. Форми організації їх є доволі різними – добірки матеріалів про визначних діячів культури, тематична біобібліографія, календарі пам'ятних дат, віртуальні книжкові виставки, читачькі форуми. На жаль, на бібліотечних веб-сайтах здебільшого використовуються загально відомі матеріали, але й це є корисним для інформаційного забезпечення потреб таких масових категорій читачів, як учні, студенти, шкільні педагоги. У той же час на веб-сайтах обласних універсальних наукових бібліотек, зокрема, Вінницької (<http://www.library.vinnitsa.com>), Волинської (<http://ounb.lutsk.ua>), Донецької (<http://www.library.donetsk.ua>), Закарпатської (<http://www.biblioteka.uz.ua>), Миколаївської (<http://www.reglibrary.mk.ua>), Херсонської (<http://www.lib.kherson.ua>) і багатьох інших постійно оновлюються оригінальні, підготовлені в результаті копії дослідницької праці, змістовні матеріали біографічного характеру та біобібліографія, присвячена відомим землякам. Особливо важливим є те, що вона поповнюється зі скрупульозним урахуванням рідкісних регіональних видань, публікацій у місцевій пресі. Як приклад, можна навести, зокрема, змістовну бібліографію публікацій про діячів краю на веб-сайтах Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки імені О. Гмирьова (<http://www.reglibrary.mk.ua>) та Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олеса Гончара (<http://www.lib.kherson.ua/ukr-map.htm>).

З часу, коли два роки тому був опублікований наш попередній огляд цієї роботи [47], значні зрушення відбулися як у названих, так і в інших бібліотеках. Якщо на початковому етапі вона здійснювалася, насамперед, з нагоди ювілеїв та пам'ятних дат, то нині вона набуває все більш

систематичного характеру, сприяє концентрації на бібліотечних веб-сайтах цінної для фахівців і доступної за своїм змістом широкому колу читачів історико-біографічної інформації, а також відомостей про знаних сучасників. Особливо цінними у цьому плані є відомості про публікації у регіональних ЗМІ, місцевих малотиражних виданнях.

Значний внесок у формування ресурсів пізнавальної інформації про співвітчизників належить в Україні також Національній бібліотеці України для дітей (<http://www.chl.kiev.ua>) та Державній бібліотеці України для юнацтва (<http://www.4uth.gov.ua>). Їх роботі притаманні сміливі новаторські підходи, які становлять інтерес для розвитку вітчизняних бібліотечних ресурсів біографічної інформації в цілому. Тенденції розвитку біографічних ресурсів на веб-сайтах цих та інших дитячих і юнацьких бібліотек, здобутки і недоліки у цій справі лише нещодавно стали предметом досліджень, насамперед, Н. П. Марченко (Інститут біографічних досліджень НБУВ), якою підготовлено низку виступів на наукових конференціях та наукові статті. Слід визнати, що ця проблематика є вкрай важливою і потребує спільних зусиль вчених-істориків, культурологів, педагогів, психологів. Зрозуміло, що біографічні ресурси на сайтах регіональних, зокрема, дитячих та юнацьких бібліотек наукового, джерельного значення, як правило, не мають, хоча є тут і певні винятки – матеріали, присячені забутих постатям окремих регіонів. Однак і саме їх призначення – не наукове, а насамперед – культурно-освітнє, навчальне, і йому вони в більшості відповідають.

Отже, вітчизняними бібліотеками всіх рівнів досягнуто помітних результатів у розбудові і поширенні, пропаганді ресурсів біографічної інформації. Особливо велику роботу в цьому плані здійснюють провідні бібліотечні установи – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна парламентська бібліотека України, Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, великі публічні бібліотеки Харкова, Одеси, інших міст України, університетські бібліотеки. Вони успішно реалізують свої науково-методичні і організаційні переваги порівняно з суто електронними інформаційними центрами, підтверджуючи тим самим свою визначальну роль у формуванні важливого сегмента гуманітарного інформаційного простору.

Список використаних джерел

1. Попик В. І. Місце і роль бібліотек у формуванні та інтеграції ресурсів біографічної інформації. / Володимир Попик // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Вип. 34. – К., 2012. – С. 477–491.
2. Чижко В. С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України / Віталій Чижко. – К., 1996. – С. 124.
3. Видатні вчені Національної академії наук України: Особові арх. та рукоп. фонди академіків і членів-кореспондентів у Національній б-ці України ім. В. І. Вернадського (1918–1988). Путівник / НБУВ; Уклад.: О. С. Боляк та ін., відп. ред. – акад. НАН України О. С. Онищенко. – К., 1998. – 307 с.
4. Особові архівні фонди Інституту рукопису: Путівник / НБУВ. Ін-т рукопису; Уклад.: О. С. Боляк та ін.; відп. ред. – акад. НАН України О. С. Онищенко. – К., 2002. – 768 с.
5. Шевченко в епістолярії / М. П. Візир, А. Г. Адаменко. – К. : Наукова думка, 1966. – 492 с.
6. Попов П. М. Невідомі листи Г. Ф. Квітки-Основ'яненка / П. М. Попов. – К. : Наукова думка, 1966. – 52 с.
7. Документальні матеріали М. С. Грушевського у фондах відділу рукописів ЦНБ ім. В. І. Вернадського АН УРСР. Каталог. Вип. 16 / С. М. Кіржаєв. – К. : [б. в.], 1991. – 119 с. – (Науково-довідкові видання з історії України).
8. Гринченко Б. Д. Документи і матеріали з фондів Інституту рукопису ЦНБ ім. В. І. Вернадського НАН України. Показчик. Вип. 1 : Віршовані твори / Національна академія наук України, Центральна наукова бібліотека ім. В. І. Вернадського, Інститут української археографії; упор. Н. М. Зубкова. – К. – 1994. – 240 с. – (Науково-довідкові видання з історії України; вип. 38).
9. Просвітителі Кирило і Мефодій у писемних джерелах Інституту рукопису ЦНБ НАН України. Каталог рукописів другої половини XV – першої чверті XX ст. / Національна академія наук України, Інститут рукопису, Центральна наукова бібліотека ім. В. І. Вернадського, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; уклад., передм. Л. А. Гнатенко, вступ. ст. П. С. Соханя, відп. ред. П. С. Сохань, О. С. Онищенко. – К. : [б. в.], 1995. – 113 с. – (Науково-довідкові видання з історії України; вип. 40).
10. Музичний архів М. Д. Леонтовича. Каталог / НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Інститут рукопису, Мін-во культури і мистецтв України, Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського; уклад. Л. П. Корній, Е. С. Клименко; відп. ред. Л. А. Дубровіна. – К. : НБУВ, 1999. – 114 с. – (3 історії музичної спадщини України).
11. Модзалевський В. Л. Малоросійський родословник / Українське генеалогічне товариство; НАН України; Інститут рукопису НБУВ ім. В. І. Вернадського; Інститут української археографії та джерелознавства

ім. М. С. Грушевського; Інститут історії України / Г. В. Боряк, В. В. Томазов (ред. кол.), В. В. Томазов, С. В. Шурляков (упоряд.). – К., СПб : Изд. ВИРД, 1996–2004. – Т. 5, Вип. 1–5.

12. Україна в літографіях з акварелей Наполеона Орди: Альбом-каталог [Електронний ресурс] / укл. Л. Гутник, вступ. стаття Г. Юхимець. – К., 2011. – 96 с. (Оригінал – на правах рукопису). – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/fond/vom/show/show_020/Napoleon%20Orda.pdf, вільний. – Назва з екрану.

13. Івченко Л. В. Реконструкція нотної колекції графа О. К. Розумовського за каталогами XVIII сторіччя / Лариса Івченко. – К., 2004. – 646 с.

14. Попик В. И. Виртуальные библиотеки XXI века и задачи создания Украинского национального биографического Архипа // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. Научно-практич. и теоретич. сб. – Вып. 4. – К., 2006. – С. 26–36.

15. Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського : матеріали до бібліографії (середина XIX–XX ст.) / НАН України, НБУВ, Ін-т біографічних досліджень; авт.-уклад. Т. В. Куриленко, Н. І. Любовець, О. М. Яценко. – К., 2004. – 365 с. (Джерела укр. біографістики ; вип. 1).

16. Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : матеріали до бібліографії (2001–2003 рр.) / авт.-укладачі Н. І. Мельник-Любовець, О. М. Яценко. – К., 2006. – 204 с. – (Джерела української біографістики; вип. 2).

17. Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / М. М. Романюк, відп. ред. – Вип. 1–18. – Л.: Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника, 1994–2011.

18. Культура України : електронна бібліотека [Електронний ресурс] // Національна парламентська бібліотека України. – Режим доступу : <http://elib.nplu.org/>, вільний. – Назва з екрану.

19. Про проект [Електронний ресурс] // Культура України : електронна бібліотека. – Режим доступу : <http://elib.nplu.org/project.html>, вільний. – Назва з екрану.

20. Бібліографічна продукція мережі освітянських бібліотек МОН України та АПН України [Електронний ресурс] // Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського. – Режим доступу : http://www.library.edu.ua/net/scientific_information_work/bib_prod2/. Вільний. – Назва з екрану.

21. Медицина в Україні. Видатні лікарі. Вип. 1.: кінець XVII – перша пол. XIX ст.: Біобібліографічний словник. / авт.-упоряд. С. М. Булах [та ін.] – К. : Телеоптик, 1997. – 239 с.

22. Медицина в Україні. Видатні лікарі. Дод. вип. 1: XVIII – перша пол. XIX ст. / Біобібліографічний словник. / авт.-упоряд. М. М. Гайдучок. – К. : [б. в.], 2002. – 136 с.

23. Медицина в Україні: Видатні лікарі. Вип. 2. Друга пол. XIX століття. Літери А–К. Біобібліографічний словник. / авт.-упоряд. С. М. Булах [та ін.]. – К., 2003. – 447 с.

24. Медицина в Україні. Видатні лікарі. Дод. вип. 2. / авт.-упоряд. М. М. Гайдучок. – К. : [б. в.], 2007. – 99 с.

25. Бібліографічні покажчики. Довідки. [Електронний ресурс] // Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека України імені В. Г. Заболотного. – Режим доступу : <http://www.dnabb.org/modules.php?name=Pages&go=show-cat&cid=27>, вільний. – Назва з екрану.

26. Видатні педагоги України та світу [Електронний ресурс] // Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського. – Режим доступу : http://www.library.edu.ua/net/scientific_information_work/suhomlynskiy/, вільний. – Назва з екрану.

27. Доркену А. М. Реалізація проекту «Видатні педагоги України та світу» в концепції розвитку суспільства знань / А. М. Доркену // Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 6. – С. 14–19.

28. Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці та документознавці України та світу [Електронний ресурс] // Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського. – Режим доступу : http://www.library.edu.ua/net/scientific_information_work/exelent_pedagog/, вільний. – Назва з екрану.

29. Електронна бібліотека : Видання ОННБ ім. М. Горького [Електронний ресурс] // Одеська національна наукова бібліотека ім. М. Горького – Режим доступу : <http://www.odnb.odessa.ua/download.php>, вільний. – Назва з екрану.

30. Бібліотекознавець Любов Борисівна Хавкіна: Харківський період діяльності (1888–1918). 3б. матеріалів / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: А. М. Перепеча, Н. І. Капустіна. – Х., 2004. – 128 с.

31. Видатний український бібліотекознавець Б. О. Борович (1883–1938): 3б. матеріалів / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; Уклад.: А. О. Червко, Т. Л. Кульшицька. – Х., 2005. – 90 с.

32. Софія Богданівна Шоломова : до 70-річчя від дня народж. : біобібліогр. покажч. / Держ. закл. «Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка»; уклад. В. О. Ярошик ; наук. ред. І. Я. Лосієвський. – Х., 2010. – 66 с. – (Сер. «Краєзнавці Слобожанщини»).

33. Автографи діячів науки і культури на книгах із фондів Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка: тексти, факсиміле, біобібліогр. матеріали / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; упоряд. І. Я. Лосієвський. – Х. : ХЧМГУ, 2008. – 324 с. (Серія «Харківські колекції»; вип. 1). Повна електронна версія : Режим доступу : <http://ru.calameo.com/read/000632945d4d7c436b696>, вільний. – Назва з екрану.

34. Автографи видатних митців у зібраннях Харківської державної наукової

бібліотеки ім. В. Г. Короленка [Комплекс]. Колекція О. Л. Сарани: факсиміле, біобібліогр. матеріали / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; упоряд. І. Я. Лосієвський. – Х.: ХЧМГУ, 2011. – 159 с. (Харківські колекції, вип. 3). Повна електронна версія : Режим доступу : <http://www.calameo.com/read/00063294559-c8b1976d7d>, вільний. – Назва з екрану.

35. Електронний фонд документів [Електронний ресурс] // Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка – Режим доступу : <http://koro-lenko.kharkov.com/fond/knigi.html>, вільний. – Назва з екрану.

36. Українські історики ХХ століття: бібліографічний довідник [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.history.org.ua/?discussion&nazva=_uahis_, вільний. – Назва з екрану.

37. Творча спадщина М. О. Максимовича [Електронний ресурс] // Наукова бібліотека імені М. Максимовича – Режим доступу : <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/maksymovych.php3>, вільний. – Назва з екрану.

38. Творча спадщина М. П. Драгоманова [Електронний ресурс] // Наукова бібліотека імені М. Максимовича – Режим доступу : <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/dragomanov.php3>, вільний. – Назва з екрану.

39. Серія «Українська біобібліографія. Нова серія» [Електронний ресурс] Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка – Режим доступу : http://library.lnu.edu.ua/bibl/index.php?option=com_content&view=article&id=81:2008-10-14-12-17-28&catid=54:2008-10-14-12-09-48&Itemid=133, вільний. – Назва з екрану.

40. Професори Одеського (Новоросійського) університету : біографічний словник [Текст] / кол. автор ; відп. ред.: В. А. Сминтина ОНУ імені І. І. Мечникова. Наукова б-ка. – Одеса : Астропринт, 2005. У 4 т.

41. Професори Одеського (Новоросійського) університету : біографічний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.onu.edu.ua/ua/elres/russP>, вільний. – Назва з екрану.

42. Науковий архів [Електронний ресурс] // Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія». – Режим доступу : <http://www.library.ukma.kiev.ua/index.php?id=37>, вільний. – Назва з екрану.

43. Сторінка М. О. Лавровського [Електронний ресурс] // Ніжинський державний університет імені М. В. Гоголя [Бібліотека] – Режим доступу : <http://in.ndu.edu.ua/ua/library.php?id=2>, вільний. – Назва з екрану.

44. Наукова спадщина Миколи Яковича Грота в фондах бібліотеки імені академіка М. О. Лавровського Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Бібліографічний покажчик. – Ніжин, 2011. – 40 с. [Електронний ресурс] // Ніжинський державний університет імені М. В. Гоголя [Бібліотека] – Режим доступу : http://www.ndu.edu.ua/storage/2011/pokaz4uk_biblio.pdf, вільний. – Назва з екрану.

45. Віртуальні книжкові виставки [Електронний ресурс] // Ніжинський державний університет імені М. В. Гоголя [Бібліотека] – Режим доступу : <http://in.ndu.edu.ua/ua/library.php>, вільний. – Назва з екрану.

46. Віртуальні виставки [Електронний ресурс] // Наукова бібліотека ТНПУ – Режим доступу : <http://www.library.tnpu.edu.ua/exhibitions.html>, вільний. – Назва з екрану.

47. Попик В. І. Досвід формування вітчизняних електронних ресурсів біографічної інформації / В. І. Попик // Українська біографістика: зб. наук. праць. – К., 2010. – Вип. 7. – С. 13–44.